

VÝZVA EXISTENCIALIZMU

NOVOZÁMSKÁ, J.: Existoval existencializmus? (Výzva a ztroskotání J.- P. Sartra). Praha, Filosofía. Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 1998, 158 s.

Ak sa spomenie slovo "existencializmus", akosi automaticky si predstavíme zafajčené kaviarne, v ktorých sa vášnivo diskutuje o problémoch nielen dotýkajúcich sa priamo "kože" existencie, ale aj zachádzajúcich pod ňu. Tam hlbšie sa buď citlivo, alebo tvrdo odhaľuje nerv, arché existencie. Existencializmus sa teda spontánne snúbi s typom módy prežívania, teda s určitým umením žiť. Málokto si však popri tom uvedomí, že existencializmus je v podstate tvrdá a ťažká filozofia, ktorá zápasí o autentický zmysel života a interpretuje situácie, v ktorých sa konkrétny, tu a teraz žijúci človek, ocitá. To ostatné, teda modus vivendi a jeho rôzne kostýmy, sú len premenlivé akcidenty.

J. Novozámská rozdelila svoje dielo na *Úvod* (s. 7-15) a tri kapitoly, v ktorých prezentuje premeny existencializmu, centrálnu osobnosť tohto diela - J.-P. Sartra so zameraním hlavne na jeho filozofiu slobody a nakoniec konfrontuje Sartrovu verziu existencializmu s Camusovou koncepciou.

V úvode autorka načrtáva základné východiská a inšpiračné pozadie, na ktorom sa rôzni myslitelia rôznymi spôsobmi - filozoficky (S. Kierkegaard, F. Nietzsche), literárne (F. M. Dostojevskij, "stratená generácia") a teologicky (K. Barth, R. Guardini, Ebner) zaoberali otázkami ľudskej existencie. V tomto poctivom pýtaní sa rodili základné pojmy rôznych existencialisticky ladených filozofických pojmov - vrhnutosť, úzkosť, ničota, smrť, autenticita, samota, nádej, zúfalstvo, zodpovednosť, sloboda.

V prvej kapitole (s. 19-43) autorka predkladá prierez a charakteristiku rôznych filozofických prúdov, ktoré sa či už priamo, alebo nepriamo hlásili k existencializmu. Ilustruje najprv nemecké verzie existencialistického myslenia (Jaspers, Heidegger), ktoré boli hlavným inšpiračným zdrojom francúzskeho typu existencialistického uvažovania. Jaspersova *Existenzphilosophie* osvetľuje a analyzuje ľudské situácie (smrť, vina, boj), v ktorých sa existencia zakladá na transcendencii a vrcholí vo filozofickej viere v neprítomného a skrytého Boha. Heideggerova koncepcia, napriek jej antropologickým interpretáciám, je hlavne fundamentálnou ontológiou. Prostredníctvom existenciálnej analytiky Heidegger dospieva k bytiu, cez Dasein k Sein.

Vo Francúzsku nachádzajú tieto idey svoj druhý domov a získavajú živšiu, ľudskejšiu vizáž. Francúzsky existencializmus sa stáva (rebelantským) hnutím, módnou vlnou, ktorá sa nesie v znamení slobody. Existencia sa chápe ako akt slobody, v ktorom sa konštituuje a potvrdzuje človek sám v činoch a prostredníctvom nich. Autorka vyjadruje názor, že G. Marcel nezávisle od nemeckého vplyvu dospel k postrehom blízkym M. Heideggerovi. Priblížením Merleau-Pontyho kritiky na adresu Sartra (odmietanie dualizmu, ničotnosti sveta, absolútnosti slobody a jej negatívneho charakteru) a Sartrovho kontroverzného vzťahu k marxizmu je pripravená scéna, na ktorej sa má objaviť Sartre sám.

Druhá kapitola (s. 49-126) je zasvätená práve jemu. Novozámská vystihla základný a signifikantný motív jeho nepokojného, temného a vírivého myslenia. Je to "motív hľadania autentickej existencie a slobody" (s. 49). V ilustrácii živnej pôdy, z ktorej

Sartre čerpal podnety pre svoju literárno-filozofickú tvorbu (Husserl, Heidegger, Kojève, Dostojevskij) sa autorka dotýka jeho politickej angažovanosti (Máj 1968), etiky autenticity (boj proti univerzálnej morálke), nevyjasneného vzťahu k marxizmu (pokus o existenciálny marxizmus), polemiky so štrukturalizmom a "legendárneho" vzťahu so Simone de Beauvoir.

Za základnú časť tak tejto kapitoly, ako aj celého recenzovaného diela pokladáme subkapitoly s názvom *Filosofie svobody* (s. 87-117). Rozborom a výkladom základných filozofických Sartrových diel - *Bytie a ničota*; *Existencializmus je humanizmus*; *Kritika dialektického rozumu* - sú predstavené základné problémové východiská, na ktoré zameriava svoj výklad.

Centrom je interpretácia vzťahu bytia pre-seba a bytia osebe. Bytie pre-seba (vedomie) je charakterizované aktivitou a slobodou. Pod určitým vplyvom psychoanalýzy Sartre v rámci vedomia odhaľuje predreflexívne, t.j. čisté, transparentné a neosobné vedomie. Vznik Ja sa deje v reflexii, Ja je teda výsledkom procesu objektivizácie v reflexii. Sartre tvrdí, že toto reflexívne vedomie je závislé od predreflexívneho. V zhode s fenomenologickou tradíciou Sartre uvažuje o vedomí ako o intencionálnom, t.j. ako o vedomí vecí. Bytie pre-seba je teda vo vzťahu k bytiu osebe. Bytie osebe je úplne inertné. "je tým, čím je", je mimo času, dejín, esencia určuje existenciu, je rovnaké, identické, skrátka je. Ako také predstavuje pre tvorivé bytie pre-seba ideál. Bytie pre-seba vnáša dištanciu a prejavuje sa negatívne (Som si vedomý stromu, teda ja nie som strom. Vnímam strom tým, že negujem všetko, čo nevnímam.) Bytie pre-seba vie o rozdieli, o absencii, ktorá sa vynára v očakávaniach. V nich má zážitok ničoty, teda prenasledovania bytia ničotou. Bytie pre-seba v túžbe byť ako bytie osebe je podľa Sartre odsúdené na nenaplnenosť. Človek je "neužitočná vášeň". Tým sa pred nami otvára neprekonateľná priepasť medzi bytím pre-seba a bytím osebe. Nejestvuje žiadny Hegelov absolútny duch zjednotenia.

V diele *Existencializmus je humanizmus* Sartre hovorí, že jedine v prípade človeka existencia predchádza esenciu. V klasickej metafyzike esencia vyjadrovala to, čo vec je. Esencia tvorila inteligibilné jadro vecí a bola základom vedeckého poznania. Existencia z hľadiska vedy bola neužitočná. Pri abstrakčnom úkone, v ktorom sa získavalo všeobecno ako predmet vedy, sa odhliadalo od existencie chápanej ako výskyt, pozícia. Esencia v Sartrovom chápaní predstavuje niečo definitívne, (Bohom) predurčenú prirodzenosť, nevyhnutnú determináciu. Základnou charakteristikou existencie je však absolútna sloboda. V nej sa človek projektuje, vytvára sám seba, potvrdzuje sa činmi. Človek sa rozvrhne a vytvára si svoj obraz, za ktorý je totálne zodpovedný tak pred sebou, ako aj pred ostatnými ľuďmi. Vo voľbe, v ovzduší úzkosti, človek prežíva zodpovednosť, angažuje sa, a tým sa pred ním otvára optimistická perspektíva, perspektíva byť umelcom vlastného života a jeho zmyslu. Na záver tejto kapitoly autorka pripája dva texty zo Sartrových filozofických diel: *Sloboda a zodpovednosť* (s. 121-122) z diela *Bytie a ničota* a výňatok z diela *Existencializmus je humanizmus* (s. 123-126).

V záverečnej kapitole pod názvom *Camus versus Sartre* (s. 129-158) je prezentovaný Camusov filozofický odkaz a tiež rozdiely medzi ním a Sartrom. Camus, ako aj mnohí iní existencialisti si kladú závažnú otázku zmyslu života: "Stojí život za to, aby sa žil?" Absurdita nie je pre Camusa cieľom, ale východiskom. V rutine bežného denného

života (nielen v extrémnych situáciách - Sartre) absurdita vtŕha do nášho života vo forme otázky - "Prečo?", ktorá začína človeka znepokojovať. Cesta von z absurdity vedie buď k samovražde, alebo k hľadaniu zázrakov v absurdite (úsmev, kvet, more ...). Camusov človek nemá nádej ("Nebo je prázdne."), má však radosť, ktorá sa prejavuje v hľadaní umenia žiť. Základným atribútom Camusovho človeka je revolta (l'homme révolté), boj proti rôznym pascám (dejiny - Hegel, Sartre, marxizmus, prirodzenosť) a absolutizáciám.

Recenzované dielo je vydarenou a štandardnou iniciáciou do existencialistického hnutia ako takého a najmä do centrálnych tém a problémov Sartrovej filozofie. Autorka čitateľa didakticky orientuje, poukazuje na inšpiračný kontext danej problematiky, poukazuje na prepojenie s literatúrou, čo bolo hlavne pre francúzsku verziu existencializmu priam stigmatické. Recenzované dielo je hutne a podnetne spracované. Čitateľ v ňom, dúfame, pocíti ovzdušie, ktorým dýchal existencializmus, ovzdušie, ktoré oslobodzovalo a spôsobovalo vnútornú premenu. Čitateľ si môže z lektúry tohto diela odnieť oboje, teda poznatkové bohatstvo i čosi z inšpirujúcej atmosféry existencializmu.

Michal Chabada

Mgr. Chabada Michal
Teologická fakulta TU
Kostolná 1
814 99 Bratislava
SR

LOGIKA PRE ŠTUDENTOV HUMANITNÝCH ODBOROV

PROKOP SOUSEDÍK: Logika pro studenty humanitních oborů. Praha, Vyšehrad 1999, 175 s.

Ďalšou učebnicou logiky na našom trhu je učebnica z pera Prokopa Sousedíka pod názvom *Logika pro studenty humanitních oborů*. Je napísaná pomerne prístupnou formou - podáva historický prehľad teórií hlavných predstaviteľov jednotlivých významných období v dejinách vývoja logiky.

Výklad sa začína v 1. kapitole predstavením základných pojmov používaných v logike (logika, argument, pravdivosť, premisy, záver, logická forma). Hlavné časti semiotiky - syntaktika, sémantika a pragmatika - sú takisto predstavené najprv historicky a potom v ich vzájomnom vzťahu. Toto rozlíšenie je pomerne dôležité, pretože mnohé logické systémy potom neskôr autor predstavuje a analyzuje sémanticky a syntakticky. Sousedík ďalej podrobne vysvetľuje vzťah vyplývania.

V 2. kapitole si autor podrobne všíma historický vývoj a formy logiky. Po krátkom predstavení významných období v dejinách logiky začína antickým obdobím, a to Aristotelom. Podrobne si všíma jeho náuku obsiahnutú v súbore spisov *Organon* a detaile